

Hüseyn Cavid və Əbdülhaq Hamidin yaradıcılığında ata-oğul konfliktinin romantik-mifoloji semantikasi

Radə Abbasova

AMEA Folklor İnstitutu

E-mail: irada.abbasova61@gmail.com

Annotasiya. Romantizmin görkəmli nümayəndələri H.Cavid və Ə.Hamidin yaradıcılığı bir sıra epik-millî motivlərlə zəngindir. Bunlardan biri də hər iki sənətkarın əsərlərində özünü davamlı xətt kimi göstərən ata-oğul konfliktidir. Həmin motivi əks etdirən süjetlərin tədqiqi göstərir ki, öz əsərlərində ata-oğul konflikt modelindən istifadə edən H.Cavid və Ə.Hamid fərqli bədii situasiyalar yaratsalar da, onları birləşdirən ümumi əlamətlər də vardır. Həmin əlamətlərin semantik dərinliklərinin araşdırılması göstərir ki, ata-oğul konflikti türk bədii mədəniyyətinin dərin qatları ilə bağlıdır. Qədim ritual-mifoloji görüşlərlə bağlı olan bu motivə “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Koroğlu” kimi dastanlarda da rast gəlinir. Bu motivlə həmçinin H.Cavidin “Səyavuş”, Ə.Hamidin “Səbrü-səbat” və “Macerayı-aşk” kimi əsərlərində qarşılaşırıq. Tədqiqat göstərir ki, sözügedən əsərlərdə öz təcəssümünü tapmış ata-oğul konfliktinin psixanalitik qaynağını Edip kompleksi təşkil edir.

Açar sözlər: romantizm, ata-oğul konflikti, H.Cavid, Ə.Hamid, Azərbaycan ədəbiyyatı, Türkiyə ədəbiyyatı, ədəbiyyat, folklor

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 26.11.2024; qəbul edilib – 10.12.2024

Romantic-mythological semantics of the father-son conflict in Huseyn Javid's and Abdulhag Hamid's activities

Rada Abbasova

Institute of Folklore of ANAS

E-mail: irada.abbasova61@gmail.com

Abstract. The works by H.Javid and A.Hamid, prominent representatives of romanticism, are rich in a number of epic-national motifs. One of them is the father-son conflict, which shows itself as a continuous line in the works of both masters. The study of the plots reflecting that motif shows that although H.Javid and A.Hamid, who use the father-son conflict model in their works, create different artistic situations, there are also common signs that unite them. Investigating the semantic depth of those signs shows that the father-son conflict is related to the deep layers of Turkic artistic culture. This motif, which shows itself as a continuous line in epics such as “Kitabi-Dede Gorgud” and “Koroglu”, is related to the ancient ritual-mythological meetings. This motif can be found in the works such as “Sayavush” by H.Javid, “Patience-perseverance” and “Adventure-love” by A.Hamid. The research shows that the complex Oedipus is the psychoanalytic source of the father-son conflict, which has found its embodiment in the mentioned works.

Keywords: Romanticism, father-son conflict, H.Javid, A.Hamid, Azerbaijani literature, Turkish literature, literature, folklore

Article history: received – 26.11.2024; accepted – 10.12.2024

Giriş / Introduction

Bədii ədəbiyyatda diqqəti çəkən motivlərdən biri də ata-oğul qarşdurmasıdır. Bu qarşdurmanın kökləri isə mifoloji mətnlərə qədər gedib çıxır. Folklorşünaslıqda ata-oğul konfliktini ən müxtəlif aspektlərdən izah olunur. “Oğuznamə”, “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Koroğlu” kimi qəhrəmanlıq dastanlarındakı ata-oğul konfliktləri öz drammatizmi ilə seçilir. “Oğuznamə”nin müxtəlif variantlarında ata-oğul qarşdurması Yer-Göy, İşıq-Qaranlıq, Din-Dinsizlik və s. ki-

mi qlobal münasibətləri təcəssüm etdirir. H.Cavid və Ə.Hamidin yaradıcılıqlarında mövcud olan ata-oğul konfliktlərinə nəzər saldıqda görürük ki, bu sənətkarlar həm də folklordan gələn ənənələri inkişaf etdirərək, onlardan yüksək humanist ideyaların təcəssümündə istifadə etmişlər. Tədqiqatda H.Cavidin və Ə.Hamidin dramaturgiyalarında ata-oğul konfliktinin poetik-semantik xüsusiyyətləri müqayisəli şəkildə araşdırılmışdır.

Əsas hissə / Main Part

Akademik M.Kazımoğlu ata-oğul konfliktini haqqında yazır ki, “bu rəqabət bəzən ölüm-dirim mübarizəsi səviyyəsinə qalxır, oğul atanı öldürür və onun yerini tutur. Yunan mifində Zevsin Kronu, türk mifində Oğuz xanın Qara xanı öldürməsi qeyd olunan modelin tipik nümunələridir” [4, s.28-29].

Avropa ədəbiyyatında ata-oğul qarşdurmasının əks olunduğu əsas ana variantlardan biri “Şah Edip” əsəridir. Həmin süjet isə Edip kompleksi adlı ümumiləşmiş bir kompleksin yaranmasına gətirib çıxarmışdır. “Edip kompleksi oğlanın anasına qarşı duyduğu şüursuz cinsi marağı və atasına qarşı qısqanclıq, düşmənçilik duyğularının olmasına deyilir. Bu kompleks Freyding qurucusu olduğu psixanalitik nəzəriyyəyə görə, qarşı cins olan valideynləri sahiblənmə və öz cinsindən olan valideynləri itələmə mövzusunda uşağın bəslədiyi duyğu, düşüncə, impuls və fantaziyaların cəmidir [10]. Antik Avropa ədəbiyyatında sözügedən süjetlə bağlı ən azı 50-dən çox variantda əsərin olduğu məlumdur.

Türk oğuz ədəbiyyatında da ata-oğul qarşdurması motivi öz əksini tapmışdır. Əski türk dastanı olan “Kitabi-Dədə Qorqud”da da biz Dirsə xanla Buğacın timsalında ata-oğul qarşdurmasının nümunəsini görürük. Dastanda göstərilir ki, Buğac Bayındır xanın məclisində buğaya qalib gəlib bəylik və taxt-tacla mükafatlandırıldıqdan sonra qırx igidin ona paxıllığı tutur. Və həmin qırx namərd igid belə qərara gəlir ki, Buğac haqqında Dirsə xana yalan, böhtan

xəbərlər söyləyib onu atasına öldürtsünlər [5, s.28].

K.Abdulla “Buğacla anasının söhbəti” epizodunu “Edip” süjeti ilə müqayisə etmişdir [1, s.234]. Professor T.Hacıyev də bu epizodla bağlı qeyd edirdi ki, “dastanda bu məsələnin adı keçirsə, deməli, belə münasibət tarixin hansısa keçmiş dönmündə mövcud olmuş, sonralar bu, pislənmiş və buna qadağalar qoyulmuşdur, bu informasiya reliktdə şəkildə dastana düşmüşdür [6, s.171].

İlkin Rüstəmzadə də Azərbaycan nağıllarının süjet göstəricisini tərtib edərkən ata və oğul arasında yaranan konfliktlə bağlı iki süjet tipini kataloqa daxil etmişdir [7, s.118, 349].

Göründüyü kimi, ata-oğul qarşdurması Azərbaycan nağıllarında da öz əksini tapmışdır. Doğrudur, bu nağıllarda artıq konfliktin qaynağını Edip süjeti təşkil etmir. Amma hər halda, konfliktin mərkəzində mübahisə predmetinə çevrilən bir qadın obrazı dayanmaqdadır.

Romantik ədəbiyyatda, eləcə də H.Cavid yaradıcılığında da biz qadın (ana və ya analıq) mərkəzli ata-oğul qarşdurmasının şahidi oluruq. Buna misal olaraq “Səyavuş” dramını göstərə bilərik. Əsərdə göstərilir ki, Səyavuşun turanlılarla sülh sazişi bağlaması Keykavusu qəzəbləndirmiş, onu xəyanətkar hesab etmiş və cəzasının isə ölüm olduğunu söyləmişdir. Və məhz bundan sonra Rüstəm Səyavuşun İrana qayıtmasının onun ölümü ilə nəticələncəyinə görə, yoldan geri dönərək Turana qayıtmasını məsləhət bilmişdir:

Rüstəm

Haqsız qanlar aqmasın deyə,
Səyavuşla Piran gəldi rəyə...

Keykavus

Xəyanət! Xəyanət!.. Alçaq xəyanət!
Əfrasiyabdandır bu hiylə əlbət...

Rüstəm

Bir səbəb yox ikən, bəncə bu qavğa,
Ağır bir zərbədir qəhrəmanlığa.

Keykavus

İştə, hər ikiniz qorqaq və miskin!
Səyavuş də xain, Rüstəm də xain!..
Səyavuş də söz yox, uymuşdur sana,
Hər ikiniz asi! Azğın bir asi!
Layiq sizə ancaq ölüm cəzası!..

Rüstəm (sarsılır, Bəhrama)

Eşitdinmi böhtanları?
Eşitdinmi hədyanları!?
İştə quduz bir canavar,
Başda ölüm xülyası var.

Bəhram

Ya Səyavuş!

Rüstəm

Hiçdir sonu,
Çabuq, yoldan çevir onu!
Gördüyünü söylə həmə
Uzaqlaşsın bu ölkədən.
Gedərsiniz sən də, o da
Əfrasiyab hüzuruna.
Dayısıdır, hiç olmazsa
Orda qıyan olmaz ona. [2, IV c., s.212]

Nümunədən göründüyü kimi, Səyavuşun turanlılarla sülh sazişi bağlaması Keykavusu qəzəbləndirmiş, onu xəyanətkar hesab etmiş və cəzasının isə ölüm olduğunu söyləmişdir. Göründüyü kimi, məhz bundan sonra, yəni atası Keykavus Səyavuşu xəyanətkarlıqda ittiham etdikdən, onun ölümünə fərman verdikdən sonra Səyavuş İranı tərk edib Turana getməli olur. Fikrimizcə, Keyxosrov və Səyavuş arasında olan ixtilafın əsas səbəbi isə Edip süjetindən qaynaqlanmaqdadır. Yəni bu ixtilafın əsas səbəbi, əslində, Südəbənin Səyavuşa olan sevgisi

ilə bağlıdır. Südəbə Səyavuşa aşiq olur, ona eşqini etiraf edir. Səyavuş isə onun sevgisini rədd edir. Daha sonra növbəti dəfə də Südəbə öz sevgisini Səyavuşa izhar edərkən hadisələr kulminasiya nöqtəsinə çatır. Südəbə onun sevgisini rədd etdiyinə görə Səyavuşa böhtan atır, Səyavuşun ona təcavüz etdiyini elan edir.

Düşünürük ki, əslində, Keykavusla Səyavuş arasında olan ixtilafın əsl səbəbi Səyavuşun turanlılarla sülh sazişi bağlaması, Səyavuşun “xəyanətkarlığı” deyil, əsas səbəb Südəbənin Səyavuşa olan sevgisi ilə bağlıdır. İxtilaf məhz elə buradan başlanır və Edip süjetindən qaynaqlanan motivlə bağlılığı vardır.

Maraqlıdır ki, H.Cavid yaradıcılığına dərinləndirən bələd olan müxbir üzv Kamran Əliyev də Səyavuşun İran sarayını tərk etməsinə onun turanlılarla sülh sazişi bağlaması və məhz buna görə Keykavusun Səyavuşu xəyanətdə ittiham etməsi ilə bağlı olduğunu əsas səbəb hesab etməmişdir. K.Əliyev yazır: “Faciədən məlum olur ki, Səyavuş Keykavusun sarayında olarkən atasının ikinci arvadı Südəbə onunla zövq və səfa keçirmək istəyir. Bu iyrənc təklifdən sarsılan Səyavuş oranı tərk edərək dayısı Əfrasiyabın sarayına gəlir” [3].

Eyni motivlə – analığa görə ata və oğul arasında olan qarşıdurma motivinə biz Ə.Hamidin “Səbrü-səbat” əsərində də rastlaşırıq. Burada isə hadisələr qismən fərqli şəkildə cərəyan edir. Əsərdə ata ilə oğul eyni qıza Güfəşana (Raksaverə) aşiq olur. Oğlu Mehmet bəyin eşqdən səhhətində yaranan problemləri bəhanə edərək atası Münim əfəndi onu təbdili-iqlim adı ilə öz qardaşının məmləkətinə göndərir (burada biz “Səyavuş” dramı ilə bənzər məqamı – təlim-tərbiyə adı ilə Səyavuşun kənddə saxlanılmasını və beləliklə, bir müddət saraydan uzaq tutulmasını da xatırlayırıq). Münim əfəndi dəfələrlə qardaşına məktub göndərərək Mehmet bəyin onun qızı Zəhra xanım ilə evləndirilməsini tələb edir. Nümunəyə nəzər yetirək:

“Paşa: Bak pederin bu babda ne yazmış. Dinle. (*Mektuptan okuyaraq*): “Mehmet yine Zehra Hanım’ı istemeyecek olur da inat ederse hiç durmayıp tardediniz. Bir kerre kabul etmem, derse ikincisini beklemeyin, def ediniz, gitsin. Nereye giderse gitsin. (*Mehmet’e*) İştiyor musun? (*Yine okuyaraq*)O sizin kerimenizi kabul etmediği halde ben de onu reddederim.

Bu məktubu kendisine okuyunuz. Eger yine muhalefet tarafında bulunursa bilsin ki o dakikadan sonra evlādım değildir.” (Mehmet’e) İşıttin mi oğlum?” [8, s.27].

Məktubda Münim əfəndi qardaşına oğlu Mehmet bəylə Zəhranın evlənmək istədiyini bildirir. Bu məktubda yazılanları əmisindən eşidən Mehmet bəy isə bu izdivaca qəti şəkildə etirazını bildirir. Məhz bundan sonra Mehmet bəy əmisinin evini tərk edir və müxtəlif məkanlara üz tutur. Bu zaman isə atası Münim əfəndi artıq Gülfəşanla (Raksaverlə) evlənilir. Gülfəşan (Raksaver) isə Mehmet bəyi unutmur və müxtəlif bəhanələrlə (hamilə qalarsa, öləcəyini bəhanə edərək) Münim əfəndi ilə yaxınlıq etməkdən yayınır. Münim əfəndi Gülfəşanla söhbət zamanı oğlunu qovmasının əsl səbəbinin elə Gülfəşanla evlənmək istəyi ilə bağlı olduğunu etiraf etmiş olur. Əsərin sonunda Mehmet bəy Fransada olarkən atası Münim əfəndinin ölümcül xəstə olduğunu eşidir. Son nəfəsdə olan atasını görmək üçün Türkiyəyə qayıdır. Atasının onu tanımaması üçün evlərinə xəstə ziyarətinə gələn yad adam – Hacı Loğman qiyafəsində gəlir. Nümunəyə nəzər salmaq:

“Hoca Lokman: (Vech-i abüs ile) Hım! (Kendi kendine) Beni hava tebdiline gönderen hain!.. (Zangır-zangır) Ağa, biz de bir nefes edelim.

Beşir ağa: Buyurun.

Gülfəşan: (Hastaya takarrüb eden HocaLokman’a) Oturunuz Hocaefendi, yanına oturunuz.

Hoca Lokman: (Yatağın kenarına oturaraq kendi kendine) Aman Rabbim! Bu ne bitmez halecan. (Gülfəşan’a hitabən) Hanım, bu efendi ne zamandan beri yatıyor?

Gülfəşan: (Tereddüt ve teləş ile) Bir, ne bileyim bir, bir sekiz ay kadar oluyor. (Kendi kendine) Yərabbi, nələr düşünüyorum. İhtimali yok!...

Hoca Lokman: (Kendi kendine) Bu ses, bu ses. (Gülfəşan’a hitabən) Sekiz aydan beri ha, ah... (Kendi kendine) Tahammül edemeyeceğim. Bir türlü tahammül edemeyeceğim. (Bilə ihtiyar) Beşir ağa?

Beşir ağa: Ne istiyorsun Hoca efendi?.

Hoca Lokman: (Deli deli bakınarak) Hamm?.

Gülfəşan: (Hayret ve dikkatle) Efendi? Bir şey mi lazım?.

Hoca Lokman: (Şiddetle kalkıp yine oturarak) Okuyacağım!.

Gülfəşan ile Beşir ağa: İyi ya..Okuyunuz işte. (Gülfəşan kendi kendine)Aman Yarabbi!.

Hoca Lokman: (Kendi kendine) Çıldıracağım!.. Şimdi bir halt edeceğim!.. (Birdenbire kıyam ve Beşir Ağa’ya tehəcümle) Bu, bu, bu hanım, bu kadın şehir kızılıysa olmaz.. Şehir kızılıysa yanında okumak olmaz...

Gülfəşan: (Daima tereddüt içinde) Hocaefendi okuyamayacak misiniz?

Hoca Lokman: (Kendini zabtedemeyerek) Ne okuyacağım? Ne okuyacağım? Çıldıracağım! Ah! (Yatağa doğru koşarak ve ağlayarak) Babacığım! Babacığım! (Beşir şaşırır, Gülfəşan korkup gider, Beşir’in kollarına sarılır. Bu sırada Hoca Lokman yüzündeki iğreti sakalını kopararak) Ah!..

Mün’im efendi: (Bi-şuur olup yerinden sıçrayarak yatağının üstünde ve ayakta titreye-titreye) Ah..oğlum, iki gözüm Mehmet!.. (Yatağa düşer; teslim-i ruh eder).

Beşir ağa (Hayretle): Vay, efendi-zadəm Mehmet Bey..

Gülfəşan: Mehmet Bey mi? Kim.. (Koşup Mehmet Bey’in kolundan çekip kaldırarak yüzünü görünce hayretle) Ah, aman Yərabbi!.. (Sırtındaki çarşaf düşer.)

Mehmet bey: (Beht ile haykırmak) Raksäver, benim Raksäver’im!..

Gülfəşan, yani Raksäver: (Yatağın yanında duran Mehmet Bey’in ayağına düşerek) Beyim, benim Mehmet Bey’im!. (Baygın kalır.)” [8, s.82-83]

Beləliklə, H.Cavidin “Səyavuş” əsərində ata-oğul konfliktinin nəticəsi faciə ilə – Səyavuşun ölümü ilə nəticələnsə də, Ə.Hamidin “Səbrü-səbat” əsərində, əksinə, bu konflikt atanın ölümü ilə nəticələnir. Hər iki əsərdə əsas ümumi cəhət ondan ibarətdir ki, hər iki əsərdə ata-oğul qarşıdurmasının – konfliktinin səbəbkarı kimi qadın, analıq obrazı çıxış edir.

Ata-oğul qarşıdurması motivi ilə biz Ə.Hamidin “Maşerayi-aşk” əsərində də qarşılaşırıq. Burada isə oğulun – Bedr-i Fələyin anasına qarşı kobud davranmasından dolayı atası onu övladlıqdan rədd edir. Nümunəyə nəzər salmaq:

“Adil Behram: Bedr-i Felek bizim evlādımız ise de bizim gibi değildir... Adam ondan kurtulmaq için vatan-ı umumı olan bu alemi terkeder de gider. Mel’un! Babası olduğum halde bana o

kadar hakaret ediyor ki, bugün bir vesile bulsam ädeta kabileden tardedmek istiyorum!..

Züleyha Begüm: Bedr-i Felek bana neler yaptı bilseniz. Demincek canavar gibi üstüme atıldı da Erdişir'in kolu kırılmakla bizim nikâhımız neden geri kalıyor diye beni ädeta... Çünkü nikâhın geri kalmasına sizinle ben sebep olmuşum zannediyor. Eğer gelecek haftaya güveyi bile gireceğini söylemesem beni ädeta...

Ädil Behram: Ne seni ädeta? Ne diyorsunuz?

Züleyha Begüm: Öfkelenmeyiniz... Beni ädeta tepeleyecekti!

Ädil Behram: (Hiddetle) Tepeleyecek miydi? Seni. Vâlidesini? Ne diyorsun?

Züleyha Begüm: Evet! Hattâ arada söylediği edepsizce sözler bir tarafa.

Ädil Behram: (Hiddetle dolaşa dolaşa) Vay habis vay!... Vay hınzır vay! Seni ha? Ya! Öyle mi? Demek bu habasetler, kıyametler btitün nikah olmadı diye, öyle mi? Ya! Öyle ise çok beklesin!... Äh! Hey baht-ı dun, hey felâketli peder hey! Oğlun bir zaman sana silah da çekmişti, bilirsin ya! (*Züleyha Begüm'ün ağladığını görüp takarrüble, sesi başkalaşmış olduğu halde*) Zuleyha Begüm!... Bu hükm-i kazâdır!.. Biz yalnız bu felâkete değil, alemin her türlü belâlarına kerrât ile uğradık! Turan hükümeti hânedânının o biçare şehzâdeleri biz değil

miyiz? Timur ki en büyük ceddimizdir. Vaktiyle ikbal-i alem cemiyetine müessis-i evvel bilirdi, âkıbet hânedanını esasından kaydıldılar. Vaktiyle şöhreti dünyalara sığmaz zannolundu, âkıbet kendisini mezara tıktılar! Vaktiyle tevâbünden her biri âlemde bir büyük memlekete ferman ederdi, âkıbet kendi bendelerine mahkûm oldular. Babalarımız saraylarda saltanat sürerlerdi, evlâtları göçebelerde sefalet çekiyor. Bununla beraber ben yine teselli buluyorum. Ümit ederim ki Allah bizi de bir gün güldürür! Demek isterim ki, biz böyle böyle binlerce felâketlere uğradık da yine iahammüide kusur etmedik! Şimdi Bedr-i Felek için ağlamak hiç de lazım değildir...

Züleyha Begüm: Kederim ancak sizin içindi... Yoksa size hakaret, beni dövmeğe kadar cesaret eden bir evlât için ağlamak değil, hattâ bir başka dert ile ağladığım zaman hatırıma gelse, kendimi susturmağa uğraşırım! Gülmeğe çalışırım.

Ädil Behram: (Elini uzatarak) Elini ver. Bugünden sonra Bedr-i Felek'e evlâdımızdır demeyeceğiz! Allah şahit olsun!" [9, s.87-88].

Əsərin sonunda isə Bədri-Fələk ələ keçən zaman atası Adil Behram onun ölümünə fətva verir.

Nəticə / Conclusion

Ata-oğul qarşudurması Azərbaycan nağıllarında da öz əksini tapmışdır. Romantik ədəbiyyatda, eləcə də Azərbaycan romantizminin görkəmli nümayəndəsi olan H.Cavidin, həmçinin Türkiyə romantik ədəbiyyatının tanınmış nümayəndəsi olan Ə.Hamidin yaradıcılığında da biz qadın (ana və ya analıq) mərkəzli ata-oğul qarşudurmasının şahidi oluruq. Tədqiqat zamanı belə bir qənaətə gəldik ki, əslində, Keykavusla Səyavuş arasında olan ixtilafın əsl səbəbi Səyavuşun turanlılarla sülh sazişi bağlaması və Səyavuşun "xəyanətkarlığı" deyil, əsas səbəb, əslində, Südabənin Səyavuşa olan sevgisi ilə bağlıdır. İxtilaf məhz elə buradan başlanır və Edip süjetindən qaynaqlanan motivlə bağlılığı vardır.

Eyni zamanda belə nəticəyə gəldik ki, Ə.Hamidin "Səbrü-səbat" və "Macerayi-aşk" əsərində də əvvəl ana və ya analıqla bağlı baş verən insident nəticədə ata-oğul qarşudurmasına qədər aparıb çıxarmışdır. H.Cavidin "Səyavuş" əsərində ata-oğul konfliktinin nəticəsi oğulun – Səyavuşun ölümü ilə nəticələnsə də, Ə.Hamidin "Səbrü-səbat" əsərində bu konflikt atanın, "Macerayi-aşk" əsərində isə oğulun ölümü ilə nəticələnmişdir. Hər üç romantik əsərdə əsas ümumi cəhət ondan ibarətdir ki, bu əsərlərdə ata-oğul qarşudurmasının – konfliktinin səbəbkarı kimi qadın, analıq obrazı çıxış edir və bu konfliktlərin Edip süjetindən qaynaqlanmaq ehtimalı vardır.

Ədəbiyyat / References

Azərbaycan dilində

1. Abdulla, K. Mifdən yazıya və yaxud gizli Dədə Qorqud. – Bakı: Mütərcim, 2009. – 376 s.
2. Cavid, H. Əsərləri. 5 cildə, IV cild. – Bakı: Elm, 2007. – 296 s.
3. Əliyev, K. Hüseyn Cavid və xalq dramı. “Mədəni-maarif işi” məcmuəsi. № 4. – Bakı, 1983.
4. Kazımoğlu, M. Hər kaşanədə, viranədə İblis... “Hüseyn Cavid və mifoloji düşüncə” silsiləsindən birinci yazı. “525-ci qəzet”, 2010, 17 aprel.
5. Kitabı-Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər (tərtib edən: Samət Əlizadə). – Bakı: Öndər nəşriyyat, 2004. – 376 s.
6. Qurbanov, N. “İki düşüncə tipinin – “Miflə yazı”nın kəsişmə nöqtəsindəki “Gizli Dədə Qorqudun” aşkar məqamları”. Dədə Qorqud. Elmi-ədəbi toplu. – Bakı: Səda, 2012, № 4.
7. Rüstəmzadə, İ. Azərbaycan nağıllarının süjet göstəricisi. – Bakı: Elm və təhsil, 2013. – 368 s.

Türk dilində

8. Abdülhak Həmid Tarhan'ın Tiyatroları-1. Sabr u Sebat / İçli kız / Liberte / Yadigâr-ı harb. Hazırlayan: İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1998. – 334 s.
9. Abdülhak Həmid Tarhan'ın Tiyatroları-7. Mâcerâ-yı Aşk, Nesteren, Zeynep, Hakan. Hazırlayan: İnci Enginün, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2002. – 442 s.

İnternet resursu

10. https://az.wikipedia.org/wiki/Edip_kompleksi

Романтико-мифологическая семантика конфликта отца-сына в творчестве Гусейна Джавида и Абдулхака Хамида

Рада Аббасова

Институт фольклора НАНА

E-mail: irada.abbasova61@gmail.com

Резюме. Творчество выдающихся представителей романтизма Г.Джавида и А.Хамида богато множеством эпическо-национальных мотивов. Одним из них является конфликт отца-сына, который как непрерывная линия, проявляется в произведениях обоих мастеров слова. Исследование сюжетов, которые отражают этот мотив, показывает, что, хотя Г.Джавид и А.Хамид, использующие в своих произведениях модель конфликта отца-сына, создали разные художественные ситуации, существуют и общие объединяющие их признаки. Исследование семантической глубины этих признаков показывает, что конфликт отца-сына связан с глубокими пластами тюркской художественной культуры. Этот мотив, который проявляет себя в качестве бесконечной линии в таких эпосах, как «Китаби-Деде Коркуд», «Кероглы», связан с древними ритуально-мифологическими взглядами. Этот мотив встречается в таких произведениях Г.Джавида, как «Сиявуш», и А.Хамида как «Сабру-сабат» («Терпение-стойкость») и «Маджерайи-ашк» («Любовное приключение»). Исследование показывает, что Эдипов комплекс является психоаналитическим источником конфликта отца-сына, который находит свое отражение в вышеупомянутых произведениях.

Ключевые слова: романтизм, конфликт отца-сына, Г.Джавид, А.Хамид, азербайджанская литература, литература Турции, литература, фольклор